

Agnieszka Piekutowska

Politechnika Białostocka

HANDEL ZAGRANICZNY JAKO ŹRÓDŁO ZWIĘKSZENIA EFEKTYWNOŚCI GOSPODAROWANIA

Wprowadzenie

Ograniczoność zasobów zmusza poszczególne kraje do koncentracji na wybranych dziedzinach gospodarowania. Produkowanie wszystkich dóbr i usług, a tym samym rozproszenie czynników wytwórczych między wiele różnych zastosowań zmniejsza bowiem efektywność ich wykorzystania. Natomiast ich alokacja tylko w wybranych gałęziach produkcji umożliwia realizację korzyści skali poprzez obniżenie jednostkowego kosztu wytwarzania i w efekcie potrzeby zaspokajane są bardziej efektywnie¹.

Zmianę struktury wytwarzania w takim kierunku, aby możliwe było lepsze zaspokojenie potrzeb społeczeństwa umożliwia handel zagraniczny, który może być źródłem wielu korzyści dla danego kraju. Nawet niewielkie otwarcie gospodarki stwarza bowiem korzystne warunki do przeprowadzenia wielu istotnych zmian, które nie byłyby możliwe bez udziału w handlu. Za pośrednictwem specjalizacji międzynarodowej handel zagraniczny może przyczynić się do poprawy efektywności gospodarowania. Jest to jednak możliwe tylko wówczas, gdy kraje redukują bariery handlowe i dążą do ideału jakim jest wolny handel. Znoszenie takich barier pozwala bowiem na uniknięcie strat wynikających z protekcji, a tym samym na poprawę dobrobytu wszystkich obywateli.

Biorąc pod uwagę znaczenie efektywności gospodarowania, uzasadnione wydaje się wskazanie źródeł poprawy tej efektywności, które są konsekwencją handlu zagranicznego, a raczej jego liberalizacji. Ponieważ, zgodnie z teorią międzynarodowych stosunków gospodarczych, przyrost dobrobytu krajów

¹ E. Mińska-Struzik, W. Nowara, Sz. Truskolaski: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Handel. Czynniki produkcji. Globalizacja*. Akademia Ekonomiczna, Poznań 2007, s. 37-38.

uczestniczących w wymianie jest największy, gdy nie jest ograniczany żadnymi barierami, dlatego w artykule uwagę skoncentrowano przede wszystkim na tych korzyściach, jakie dany kraj może zrealizować w warunkach wolnego handlu.

1. Korzyści z handlu zagranicznego

Korzyści, które powstają w warunkach wolnego handlu dzieli się na te, które pochodzą z wymiany oraz te, które są wynikiem specjalizacji. Korzyści z wymiany powstają na skutek zmiany względnych cen dóbr krajowych i zagranicznych. Zmiany te prowadzą do wzrostu konsumpcji powyżej możliwości produkcyjnych danej gospodarki. Nie wymagają one zmian struktury produkcji. Dostęp do szerszej oferty pozwala na lepsze zaspokojenie potrzeb i gustów konsumentów. Natomiast korzyści ze specjalizacji polegają na realokacji zasobów i dostosowaniu struktury produkcji do warunków wolnego handlu. Dzięki temu możliwe jest efektywne wykorzystanie zasobów i wzrost produkcji.

Istnieją poglądy, że interwencja państwa za pomocą instrumentów polityki handlowej jest szkodliwa z punktu widzenia dobrobytu danego kraju. Zniekształca bowiem informacyjną funkcję cen, a tym samym uniemożliwia optymalną alokację zasobów. Dlatego też wolny handel uznawany jest za pewien ideał, do którego powinny zmierzać rządy poszczególnych krajów. Przejściu od gospodarki zamkniętej do otwartej towarzyszy poprawa efektywności gospodarowania, która przejawia się jako wzrost efektywności produkcji i konsumpcji. Oznacza to możliwość wytwarzania większej ilości dóbr przy niezmiennych zasobach czynników produkcji oraz możliwość konsumowania większej ilości towarów i dostęp do szerszej ich oferty. Tym samym, poprawa efektywności oznacza podniesienie poziomu dobrobytu w danym kraju².

2. Korzyści ze specjalizacji

Specjalizacja polega na tym, że dany kraj produkuje tylko część potrzebnych mu dóbr, ale w takich ilościach, które umożliwią zaspokojenie popytu wewnętrznego i zagranicznego. Jednocześnie rezygnuje z wytwarzania tych dóbr, w których wytwarzaniu specjalizują się inne kraje. W wyniku specjalizacji kształtuje się struktura produkcji i wymiany, która odzwierciedla przewagę jednego kraju nad drugim w wytwarzaniu określonych produktów. Przewaga ta jest

² T. Rynarzewski: *Strategiczna polityka handlu międzynarodowego*. PWE, Warszawa 2005, s. 20.

wynikiem względnych różnic w kosztach produkcji. To z kolei może być wynikiem różnego wyposażenia krajów w czynniki produkcji³.

Zgodnie z teorią handlu międzynarodowego, specjalizacja, która zapewnia wzrost efektywności gospodarowania nie może wykształcić się bez swobodnego przepływu dóbr. Wolny handel skłania bowiem do koncentrowania wysiłków produkcyjnych kraju w tej działalności, w której jest on względnie najlepszy, czyli posiada przewagę komparatywną (względną)⁴. Wówczas wymiana handlowa zapewnia jej uczestnikom największe korzyści. Wykorzystując przewagę komparatywną dany kraj może zmienić strukturę produkcji w kierunku dziedzin bardziej efektywnych.

Poszczególne kraje w różnym stopniu wyposażone są w czynniki produkcji, co sprawia, że ich zdolności wytwórcze także są różne. Tym samym, względne koszty produkcji określonych dóbr w poszczególnych krajach będą inne. Właśnie te różnice stanowią podstawę kształtowania się wymiany handlowej. Zanim D. Ricardo zwrócił uwagę na istnienie przewag komparatywnych uważano, że podstawą wymiany są przewagi absolutne. Kraj posiadał taką przewagę jeżeli dane dobro produkował przy mniejszej ilości zasobów niż w innym kraju. Twierdzenie to stanowi podstawę teorii A. Smitha⁵, który uważał, że o kierunku specjalizacji powinny decydować absolutne różnice w kosztach wytwarzania. Specjalizując się w produkcji, zgodnie z posiadaną przewagą absolutną, kraje mogą się wymieniać dobrami. W ten sposób, zwiększają sumaryczny strumień obu dóbr, czyli podnoszą PKB.

Wymiana handlowa może przynieść korzyści także wówczas, gdy jeden kraj wytwarza wszystkie produkty taniej. Według D. Ricarda⁶, dla osiągnięcia korzyści z handlu wystarczy istnienie względnych różnic w kosztach produkcji. Mówi się, że dany kraj ma przewagę komparatywną nad innym krajem w produkcji danego dobra, gdy wytwarza je po niższym koszcie alternatywnym. Jeżeli

³ *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*. Red. A. Budnikowski, E. Kawecka-Wyrzykowska. PWE, Warszawa 1997, s. 88.

⁴ M. Guzek: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze: zarys teorii i polityki handlowej*. PWE, Warszawa 2006, s. 40-41.

⁵ A. Smith (1723-1790) – twórca ekonomii klasyczno-liberalnej. W swoim głównym dziele *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* wykazuje, że w miarę wzrostu specjalizacji w działalności gospodarczej wzrasta także dobrobyt i że właśnie ten dobrobyt stwarza warunki do dalszego podziału pracy. A. Smith: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*. T. II. PWN, Warszawa 1954, s. 7-357.

⁶ D. Ricardo (1772-1823) – angielska nazwa jego teorii brzmi: *comparative advantage theory* i jest tłumaczona jako teoria kosztów komparatywnych lub teoria korzyści komparatywnych albo również jako teoria przewagi komparatywnej. D. Ricardo: *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*. PWN, Warszawa 1957, s. 150-156.

oba kraje chcą skorzystać na wymianie handlowej powinny eksportować te dobra, w produkcji których mają przewagę komparatywną, a importować takie, w produkcji których tej przewagi nie posiadają⁷.

Zatem, zgodnie z poglądami klasyków, każdy kraj, który uczestniczy w wymianie międzynarodowej osiąga korzyści importując produkty, których wytworzenie w danym kraju jest droższe niż w innych krajach (koszty absolutne lub komparatywne są wyższe). Aby zapłacić za ten import, należy specjalizować się w produkcji określonych produktów. Specjalizacji tej powinna towarzyszyć rosnąca skala produkcji, która umożliwi obniżenie kosztów produkcji. Ponadto, ekonomiści klasycy, zakładając pełną mobilność siły roboczej, twierdzili, że każdy kraj, który uczestniczy w wymianie międzynarodowej i rezygnuje z wytwarzania pewnych dóbr oszczędza określoną ilość siły roboczej, którą może wykorzystać do zwiększenia eksportu. Za uzyskane w ten sposób dodatkowe dochody może z kolei zakupić produkty, w wytwarzaniu których specjalizuje się zagranicą⁸.

3. Korzyści ze skali produkcji

Już A. Smith zwracał uwagę na zyski wynikające z większej skali działalności i podziału pracy. Teorie klasyczne opierają się jednak na założeniu, że koszty przeciętne nie zależą od skali produkcji. Tymczasem uczestnicy międzynarodowego podziału pracy mają możliwość obniżenia tych kosztów⁹. Korzyści skali pojawiają się, gdy długookresowe koszty przeciętne spadają wraz ze wzrostem produkcji, przy założeniu stałej wiedzy technologicznej i cen czynników produkcji¹⁰. Wyjściowym warunkiem osiągnięcia korzyści skali jest bez wątpienia specjalizacja, która w różny sposób przyczynia się do poprawy efektywności gospodarowania. Dzięki produkcji określonych towarów (względnie tańszych), zużywa się mniejszą ilość czynników produkcji i obniża przeciętny koszt jednostkowy w całej gospodarce. Specjalizacja obniża także jednostkowe koszty wytwarzania dzięki rozszerzeniu rynku zbytu. Zwiększają się tym samym możliwości produkcyjne, pełniej wykorzystuje aparat produkcyjny i ostatecznie poprawia efektywność gospodarowania. Powstające w ten sposób korzyści są widoczne zwłaszcza w długim okresie i określane są również jako tzw. efekty skali¹¹.

⁷ J. Sloman: *Podstawy ekonomii*. PWE, Warszawa 2001, s. 460.

⁸ D. Błaszczuk: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze: wybrane zagadnienia*. Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 1999, s. 128.

⁹ J. Misala: *Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej*. SGH, Warszawa 2003, s. 72.

¹⁰ L. Moore: *The Economic Analysis of Preferential Trading Areas*. W: *The Economics of the European Union. Policy and Analysis*. Red. M. Artis, N. Lee. Oxford University Press, Oxford 1995, s. 80.

¹¹ *Międzynarodowe...*, op. cit., s. 89.

Różne rodzaje działalności produkcyjnej wykazują spadek kosztów jednostkowych wraz ze wzrostem produkcji. Wymaga to jednak pełniejszego wykorzystania zdolności produkcyjnych. Jest to możliwe w sytuacji, gdy kraj dysponuje odpowiednio dużym rynkiem zbytu. W przeciwnym razie trudno jest obniżyć koszty przeciętne, nawet przy zastosowaniu nowoczesnych maszyn, co jest jak wiadomo opłacalne przy odpowiednio dużej produkcji. W sytuacji małego rynku wewnętrznego możliwe jest uzyskiwanie korzyści ze skali produkcji pod warunkiem, że popyt krajowy zostanie powiększony o popyt zagraniczny. Dopiero handel międzynarodowy umożliwia osiągnięcie tych korzyści¹².

Zatem, korzyści skali mogą być motywem uczestnictwa danego kraju w handlu międzynarodowym. Kraj osiąga tym większe korzyści, im bardziej zaangażowany jest w wymiinę międzynarodową, a zatem każdy kraj powinien dążyć do posiadania jak największego zagranicznego rynku zbytu. Handel zagraniczny, otwierając nowe rynki zbytu, stwarza bodźce do wzrostu produkcji w kraju eksportującym i pozwala zwiększyć zatrudnienie¹³.

W celu rozszerzenia rynków zbytu i zapewnienia korzyści ze skali produkcji konieczne jest zatem znoszenie barier handlowych. Ich likwidacja stwarza warunki do wzrostu rozmiarów produkcji. Jeżeli ten wzrost produkcji spowoduje spadek kosztów jednostkowych, to powstanie dodatkowe źródło korzyści dla uczestników wymiany w postaci korzyści ze skali produkcji. Likwidacja barier handlowych sprzyja zatem powstawaniu korzystnych efektów skali. Korzyści ze skali produkcji charakteryzują się jednak tym, że występują przede wszystkim w produkcji przemysłowej. W rolnictwie i przemysłach wydobywczych działa prawo malejących przychodów. Dlatego wzrost wymiany międzynarodowej, możliwy dzięki większej skali produkcji przynosi korzyści krajom, które specjalizują się w produkcji przemysłowej. Dla tych krajów korzystna jest najdalej posunięta specjalizacja¹⁴.

Obniżenie kosztów produkcji poprzez specjalizację odbywa się także za pośrednictwem postępu technicznego. Badania naukowe, a zwłaszcza wykorzystanie ich wyników w praktyce, wymaga jednak zaangażowania znacznych środków ludzkich i finansowych. Dlatego kraje małe i średnie, ze względu na ograniczony potencjał naukowy i środki finansowe, zmuszone są do koncentrowania swoich wysiłków jedynie na niektórych obszarach działalności. W takiej sytuacji prowadzenie badań wymaga gwarancji, że ich wyniki będą w sposób

¹² R.E. Caves, J.A. Frankel, R.W. Jones: *Handel i finanse międzynarodowe*. PWE, Warszawa 1998, s. 69-70.

¹³ D. Błaszczuk: *Op. cit.*, s. 127.

¹⁴ *Ibid.*, s. 136.

opłacalny zastosowane w praktyce. Przy ograniczonych rozmiarach rynku wewnętrznego konieczne staje się zatem, aby produkty i technologie będące ostatecznym efektem badań naukowych prowadzonych w wybranych przez dany kraj dziedzinach znalazły odbiorców na rynku światowym¹⁵.

Wystąpienie korzyści ze skali produkcji może także warunkować import nowoczesnych technologii. Zakup licencji czy linii produkcyjnej jest często jedynym sposobem dostępu do nowych osiągnięć techniki, szczególnie dla krajów słabo rozwiniętych gospodarczo. Import technologii uniezależnia dobór dziedzin specjalizacyjnych od krajowych możliwości i tym samym ma istotne znaczenie dla przekształceń struktury produkcji. O rozmiarach korzyści wynikających z zakupu nowej technologii decyduje przede wszystkim trafność decyzji dotycząca zakupu oraz warunki w jakich dany kraj będzie korzystał z tej technologii¹⁶.

Dla poprawy efektywności produkcji istotne znaczenie ma także pojawienie się na rynku krajowym konkurencyjnych towarów zagranicznych. Konkurencja skłania bowiem krajowych wytwórców do unowocześniania swoich wyrobów, modernizacji aparatu wytwórczego i obniżania kosztów produkcji¹⁷.

Ponieważ liberalizacja handlu otwiera rynki można także powiedzieć, że jest to podstawowy mechanizm zapewniający istnienie konkurencji¹⁸. Pojawienie się towarów zagranicznych na rynku krajowym zachęca producentów do podejmowania działań zmierzających do obniżenia kosztów wytwarzania i podniesienia jakości oferowanych towarów. Aby jednak mechanizm taki zadziałał, muszą powstać warunki umożliwiające taką konkurencję. Oznacza to, że towary importowane muszą mieć zbliżone do dóbr krajowych możliwości docierania na rynek. Sprzyja temu otwartość w polityce handlowej. Wówczas to rynki krajowe zostają otwarte dla firm i towarów pochodzących z innych krajów¹⁹. W rezultacie, konkurencja prowadzi do lepszego wykorzystania zasobów, bo z rynku zostają wyeliminowani nieefektywni konkurenci²⁰.

Konkurencja i większy rynek wpływają także na aktywność inwestycyjną. Zarówno przedsiębiorstwa konkurencyjne, jak i te słabsze, które chcą utrzymać

¹⁵ *Międzynarodowe...*, op. cit., s. 90.

¹⁶ *Zagraniczna polityka naukowo-techniczna Polski: diagnoza, uwarunkowania, kierunki*. Red. G. Monkiewicz. PWN, Wrocław 1989.

¹⁷ M. Guzek: Op. cit., s. 127-130.

¹⁸ J. Mathis: *Polityka handlowa a polityka konkurencji*. W: *Bariery parataryfowe i pozataryfowe w stosunkach zewnętrznych Unii Europejskiej*. Red. J. Świerkocki. Instytut Europejski, Łódź 1998, s. 177-178.

¹⁹ W. Szymański: *Globalizacja: wyzwania i zagrożenia*. Difin, Warszawa 2001, s. 45.

²⁰ M. Bijak-Kaszuba: *Teoretyczne skutki regionalnej liberalizacji handlu*. W: *Aktualne problemy międzynarodowych stosunków gospodarczych*. Red. J. Biłski, W. Włodarczyk-Guzek. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2002, s. 31-32.

się na rynku muszą inwestować. Dlatego liberalizacja handlu prowadzi nie tylko do wzrostu inwestycji, ale także zmiany ich alokacji. Inwestycje pojawiają się także w tych gałęziach przemysłu, które zapewniają korzyści ze skali produkcji. Rozszerzenie produkcji w jednej branży stanowi bowiem bodziec do inwestycji w branżach komplementarnych. W rezultacie, popyt na inwestycje staje się zjawiskiem o szerokim zasięgu. Potrzeba takiego trwałego wzrostu stopy inwestycji dotyczy przede wszystkim krajów rozwijających się, dlatego też kraje te powinny uczestniczyć w liberalizacji handlu²¹.

Zmiany rozmiarów inwestycji towarzyszące znoszeniu barier handlowych powodują także zmiany w ich alokacji. Droższe źródła wytwarzania zostają zastąpione tańszymi, co sprawia, że fundusze inwestycyjne trafiają do najbardziej efektywnych producentów (zmiana przestrzennej struktury inwestycji). Przy produkcji na dużą skalę, wprowadzenie technologii sprawia, że zmienia się także przedmiotowa struktura inwestycji. Wzrasta znaczenie specjalistycznego, a tym samym bardziej efektywnego wyposażenia do produkcji. Liberalizacja handlu prowadzi także do międzysektorowej realokacji inwestycji, które zostają przesunięte do sektorów wytwarzających na eksport i osiągających korzyści ze skali produkcji od tych, które konkurowały z importem. Liberalizacja handlu prowadzi zatem do wzrostu inwestycji i zmiany struktury inwestowania. W pierwszym przypadku oznacza to lepsze wykorzystanie zasobów produkcji, a w drugim – wzrost efektywności ich wykorzystania.

Podsumowanie

Istnieją różne źródła poprawy efektywności gospodarowania, które są konsekwencją liberalizacji handlu zagranicznego. Oddziaływanie handlu zagranicznego na efektywność gospodarowania odbywa się głównie za pośrednictwem specjalizacji międzynarodowej. Zmiana krajowej struktury produkcji w kierunku dziedzin bardziej efektywnych wymaga wstrzymania lub ograniczenia produkcji w dziedzinach relatywnie mniej opłacalnych na rzecz specjalizacji eksportowej w dziedzinach relatywnie bardziej opłacalnych. Jest to możliwe dzięki wykorzystaniu przewag komparatywnych kraju nad zagranicą. Przewagi te mogą mieć swoje źródło w absolutnych lub względnych różnicach w kosztach wytwarzania²². Obok tych przewag źródłem korzyści z handlu zagranicznego jest większa skala produkcji określana przede wszystkim rozmiarami rynku.

²¹ Ibid., s. 34.

²² *Międzynarodowe...*, op. cit., s. 87-88.

Handel zagraniczny wpływa na efektywność gospodarowania także poprzez import technologii. Dla wielu krajów, zwłaszcza rozwijających się, jest to często jedyny sposób na zlikwidowanie luki technologicznej dzielącej dany kraj od innych.

Innym źródłem poprawy efektywności gospodarowania, który umożliwia obniżenie kosztów produkcji, jest pojawienie się na rynku krajowym konkurencyjnych towarów zagranicznych. Zachęca to producentów do podejmowania działań zmierzających do obniżenia kosztów wytwarzania i podnoszenia jakości oferowanych towarów. Aby jednak mechanizm taki zadziałał, muszą powstać warunki umożliwiające taką konkurencję. Oznacza to, że towary importowane muszą mieć zbliżone do dóbr krajowych możliwości docierania na rynek. Bez wątplenia sprzyja temu otwartość w polityce handlowej.

Zgodnie z teorią handlu międzynarodowego, specjalizacja, która zapewnia wzrost efektywności gospodarowania nie może wykształcić się bez swobodnego przepływu dóbr. Mimo że gospodarka światowa jest jeszcze daleka od pełnej liberalizacji handlu, to od zakończenia drugiej wojny światowej współpraca międzynarodowa zmierza do otwartości rynków. Względnie swobodnym dostęp do poszczególnych rynków sprawia bowiem, że można kupować i sprzedawać tam, gdzie się to najbardziej opłaca. Wówczas uzyskuje się korzyści ze specjalizacji międzynarodowej i z rozszerzania skali produkcji.

Bibliografia

- Aktualne problemy międzynarodowych stosunków gospodarczych.* Red. J. Bilski, W. Włodarczyk-Guzek. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2002.
- Bariery parataryfowe i pozataryfowe w stosunkach zewnętrznych Unii Europejskiej.* Red. J. Świerkocki. Instytut Europejski, Łódź 1998.
- Błaszczuk D.: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze: wybrane zagadnienia.* Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 1999.
- Caves R.E., Frankel J.A., Jones R.W.: *Handel i finanse międzynarodowe.* PWE, Warszawa 1998.
- Guzek M.: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze: zarys teorii i polityki handlowej.* PWE, Warszawa 2006.
- Międzynarodowe stosunki gospodarcze.* Red. A. Budnikowski, E. Kawecka-Wyrzykowska. PWE, Warszawa 1997.
- Mińska-Struzik E., Nowara W., Truskolaski Sz.: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Handel. Czynniki produkcji. Globalizacja.* Akademia Ekonomiczna, Poznań 2007.
- Misala J.: *Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej.* SGH, Warszawa 2003.

-
- Rynarzewski T.: *Strategiczna polityka handlu międzynarodowego*. PWE, Warszawa 2005.
- Ricardo D.: *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*. PWN, Warszawa 1957.
- Sloman J.: *Podstawy ekonomii*. PWE, Warszawa 2001.
- Smith A.: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*. PWN, Warszawa 1954.
- The Economics of the European Union. Policy and Analysis*. Red. M. Artis, N. Lee. Oxford University Press, Oxford 1995.
- Szymański J.: *Globalizacja: wyzwania i zagrożenia*. Difin, Warszawa 2001.
- Zagraniczna polityka naukowo-techniczna Polski: diagnoza, uwarunkowania, kierunki*. Red. G. Monkiewicz. PWN, Wrocław 1989.

FOREIGN TRADE AS A SOURCE OF IMPROVING PERFORMANCE

Summary

Through the expertise of international foreign trade can help to improve management efficiency. However, this is only possible if the countries reduce trade barriers and strive for perfection which is free trade. There are different sources to improve the efficiency of farming which are the consequence of foreign trade, but rather its liberalization. The impact of foreign trade on the effectiveness of management is carried out mainly through international specialization. Foreign trade affects the efficiency of the economy and by importing technology. Another source of improvement of economic efficiency, which can reduce the cost of production is the emergence of competition in the domestic market of foreign goods. This encourages manufacturers to take steps to reduce manufacturing costs and improve the quality of the goods offered. However, such a mechanism should be created triggered the conditions for the competition. This means that imported products must be close to the national wealth opportunities to reach the market. No doubt fostered openness in trade policy.